

SOCIALISTIČNO OBDOBJE – SPREMEMBE PREVODNIH TOKOV

Nike K. Pokorn
Univerza v Ljubljani

Po koncu druge svetovne vojne je na Slovenskem vsa oblast prešla v roke članov Komunistične partije Slovenije, ki so po načelu demokratičnega centralizma delovali usklajeno s Komunistično partijo Jugoslavije. V prvem povojnem letu (1945), ko se je novonastala republika spopadala s pomanjkanjem na vseh področjih delovanja družbe, je komunistična oblast ukinila vse predvojne založbe in ustanovila štiri nove, ki so delovale pod skrbnim nadzorom najvišjega partijskega vodstva (gl. poglavji *Trženjski in organizacijski vplivi na razvoj knjižnega založništva* in *Vpliv komunizma na prevodno in založniško dejavnost*). Kljub pomanjkanju papirja in tiskarskega črnila so nove založbe vseeno začele z založniško dejavnostjo in po podatkih v COBISS-u v obdobju od 1945 do 1950 objavile 314 prevodov (ponatisov in novih prevodov, objavljenih v samostojni knjigi), skoraj enkrat več kot v medvojnem obdobju. Čeprav tudi v tem obdobju prevladujejo prevedeni romani (108 del), delež prevedenih dram predstavlja skoraj četrtino vseh objavljenih prevodov (77 del). Poseben poudarek je dan prevodom otroške in mladinske literature, ki zavzemajo 20 % vseh prevodov (63 del). Izbor prevedene literature in osrednjih prevajalcev jasno razkriva politično orientacijo tedanje dobe, ki se je zgledovala po sovjetski ureditvi: najplodovitejša prevajalca sta postala znamenita prevajalca ruske literature Vladimir Levstik (1886–1957) in Mile Klopčič (1905–1984), posledično se je tudi največ besedil prevedlo iz ruske književnosti (146 del), sledi ji francoska (27 del) in nemška književnost (23 del). Med prevodi iz slovanskih jezikov je še 13 besedil iz češčine, dve iz slovaščine in 15 iz srbohrvaščine (kot so se osrednjejužnoslovanski jeziki imenovali v tej dobi).

Naslednje obdobje (1951–1970) zamejujeta dva pomembna politična dogodka. Obdobje se začne s sporom z informbirojem leta 1948 in posledičnim odmikom Komunistične partije Jugoslavije od Sovjetske zveze, kar se je odrazilo tudi v tem, da se je leta

1952 Komunistična partija Slovenije preimenovala v Zvezo komunistov Slovenije. Konča pa se s cestno afero (1969–1972), ko je bila liberalnejša slovenska vlada prisiljena k odstopu in je zopet prišla na oblast konservativnejša linija komunističnih politikov. V tem obdobju se je prevodni in založniški trg na Slovenskem okrepil in prešel v zrelo dobo. V obdobju med letoma 1951 in 1970 je bilo po podatkih COBISS-a objavljenih 3.115 novih ali ponatisnjenih knjižnih prevodov literarnih besedil. Žanrsko so sicer največji delež prevodov predstavljali romani (1.692 del) za odraslo bralstvo, vendar je ostajal delež prevedenih besedil za otroke in mladino še vedno visok, znašal je namreč 23 % (726 del).

Odmik od sovjetskega modela vodenja države se odraža tudi v prevodni izmenjavi. V obdobju med 1951 in 1970 se ruska literatura v prevodih sicer še objavlja in ponatiskuje (226 prevodov), vendar jo visoko presežejo izmenjave z angleško govorečimi kulturami (927 del, 30 %) ter s francosko (524 del) in z nemško književnostjo (501 delo). Poveča se tudi kulturna izmenjava z ostalimi narodi v Jugoslaviji: v tem obdobju je prevedenih 208 del iz južnoslovanskih književnosti. Izmenjave z ostalimi književnostmi so manj intenzivne: med letoma 1951 in 1970 je tako objavljenih 165 prevodov iz italijanske, 140 prevodov iz švedske, norveške in danske, 108 prevodov iz češke in slovaške, 78 prevodov iz poljske, 55 iz latinske in grške, 50 prevodov iz španske in latinskoameriške ter 35 prevodov iz madžarske književnosti. Prevajalci, ki so ustvarili največ prevodov in tako zaznamovali to obdobje, so bili Janko Moder (1914–2006), Jože Zupančič (1894–1969) in Janez Gradišnik (1917–2009). V tem obdobju je ustanovljeno tudi Društvo slovenskih književnih prevajalcev (1953), njegov predsednik je postal Fran Albreht (1889–1963), ki je bil leta 1958 izvoljen tudi za predsednika Zveze književnih prevajalcev Jugoslavije.

Med letoma 1971 in 1991 je po krajšem obdobju politične zaostritve prevodni trg v Sloveniji kot najliberalnejši republiki v Jugoslaviji zacvetel: v dvajsetih letih je bilo objavljenih 5.448 knjižnih literarnih prevodov (tako novih prevodov kot ponatisov), žanrsko so prevladovali romani in kratka proza. Delež prevedenih besedil za otroke in mladino je znašal 22 % (1.176 del). Najplodovitejši prevajalec je Janko Moder, ki je v tem obdobju s 316 objavljenimi prevodi (skupaj s ponatise) daleč presegel ostale, prav tako produktivne prevajalce, kot sta bila Jože Munda (93 prevodov) in Janez Gradišnik (92 prevodov). V tem obdobju postane angleščina s 1.903 prevodi najpogostejši izhodiščni jezik na področju literarnega prevajanja, saj je kar 35 % vseh objavljenih knjižnih literarnih prevodov iz tega jezika. Na drugem mestu je nemška književnost s 1.051 prevodi, sledi ji francoska (686 prevodov), ruska (234 prevodov) in italijanska književnost (197 prevodov). Okrepi se tudi izmenjava z literaturami, napisanimi v južnoslovanskih jezikih (400 del) in v ostalih germanskih jezikih (npr. danščini, norveščini in švedščini; 254 del). Izmenjava s češko in slovaško književnostjo ni več tako intenzivna (132 del), prav tako ne s poljsko književnostjo (112 del). Še vedno nastaja nekaj prevodov latinskih in starogrških literarnih besedil (78), poveča se število prevedenih španskih in latinskoameriških literarnih besedil (101 del), medtem ko ostaja izmenjava z madžarsko književnostjo skromna (le 59 del).

V socialističnem obdobju se poveča tudi število prevodov slovenskih literarnih besedil v tuje jezike, in sicer jih je bilo med letoma 1945 in 1991 objavljenih 1.592. Skoraj polovica teh prevodov (47 %) je bilo prevodov v jezike, ki so se govorili v Jugoslaviji (v hrvaščino je bilo prevedeno 301 delo, v srbščino 245 del, v bosanščino 49, v makedonščino 118 in v albanščino 33 del). Še vedno je bilo objavljenih veliko književnih prevodov slovenske literature v nemščino (154 del), češčino (84 del) in slovaščino (74 del) ter ruščino (57 del). Presenetljivo veliko je bilo prevodov v madžarščino (110 del). Pomembnejši ciljni jeziki v tem obdobju so bili še angleščina (93 del), italijanščina (81 del), francoščina (58 del), poljščina (23 del), ukrajinsščina (14 del) in kitajščina (10). V preostale ciljne jezike je bilo prevedenih manj kot 10 prevodov.

V socialistični dobi se je torej v Sloveniji prevodni trg sicer razmahnil, vendar pa je, še posebej v prvih povojnih letih in na področju prevajanja otroške in mladinske literature, deloval pod določenimi omejitvami, ki jih predstavljamo v naslednjih poglavjih.

SOCIALISTIČNO OBDOBJE – SPREMEMBE PREVODNIH TOKOV

V besedilu, ki uvaja skupino poglavij, ki obravnavajo literarno prevajanje v času socialistične ureditve v Sloveniji, so predstavljene spremembe prevodnih tokov v treh različnih obdobjih: v obdobju največjega političnega pritiska od leta 1945 do leta 1950, v obdobju reform med leti 1951 in 1970 ter v obdobju zaostitve in poznejše liberalizacije od leta 1971 do leta 1991. Poleg števila prevodov v izbrane jezike so omenjeni tudi osrednji prevajalci, ki so zaznamovali posamezno obdobje.

SOCIALIST SLOVENIA – CHANGES IN TRANSLATION FLOWS

The text introduces a group of chapters focusing on translation activity during the socialist era, and provides an overview of changes in translation flows in three different periods in socialist Slovenia: in the time of the political pressure from 1945 to 1950, in the period of reforms between 1951 and 1970, and in the time of brief reactionary turn and later liberalisation from 1971 to 1991. Apart from the number of Slovene literary translations from selected languages, the most prominent translators that marked a particular period are also mentioned.